

मस्य वा । व्यजने हेमच० (पात्रा) “तालहन्तेन किं कार्यं”
लब्धे मलयमारुते” उद्धृतः । अथ वायोर्गुणा यथा ।
“विदोषमनोवायुर्लघुरः अकीर्तितः” भावप्र० “ताल-
हन्तमनो वायुस्त्रिदोषजयनो लघुः” राजनि० “न याति
वायुस्तस्यान्ते तालहन्तानिन्नाधिकम्” कुमा० । स्वार्थे क व०
व० कप् वा । तालहन्तक तल्लोचं अमरः ।

तालव्य लि० तालुनि भवः देहावयवत्वात् यत् । तालु-
ज्ञार्थे पु “इत्युच्यमानं तालु” इत्युक्तेषु वर्षभेदेषु ।

तालाकट पु० दक्षिणस्थे देशभेदे । तालाकटस्य राजा
अथ सोऽभिजनोऽस्य वाऽण् । २ तद्देशवासिजने शतसं, पे-
च वहुषु अणो लुक् । “ततः शूर्पारकं चैव तालाकटम-
द्यापि वा । वशेचक्रे महातेजा दण्डकांश्च महाबलम्”
भा० स० १० । सहदेवदक्षिणदिग्विजये । अयमेव देशः
तालाकटत्वेन दृ० व० १४ अ० उक्तः तालकटशब्दे दृश्यः ।

तालाख्या स्त्री तालं तत्पत्रनिवास्यायते आ+ख्या घञर्थे
कर्माणि क । सुरानामगम्यद्वये शब्द० । [अमरः ।

तालाङ्ग पु० तालस्तालचित्रितः अङ्गः ध्वजोऽस्य । वलदेवे ।

तालादि पु० “तालादिभ्योऽण् वा” पा० विकारात् अण्प्रत्यय-
निमित्ते शब्दसमूहे । स च गणः पा० गणस्य उक्तो यथा
(तालाङ्गवृत्ति) वाहिण्य इन्द्रालिख इन्द्रादय इन्द्रायुध
चय, श्यामाक पीयूषा । तालं धनुः पक्षे अस्मयटौ ।
तालं तालमयं वा मयम् ।

तालावचर पु० तालेनावचरति अय+चर-अच् । नटे लिङ्गा०
तालि स्त्री तल-प्रतिभायां णिच्-इत् । भूम्यामलक्यां वा
ङीप् । तलार्थे (ताडियात्) २ स्थाते इत्ये भरतः । “व-
र्गभिः पवनोद्भूतराजतालीवनध्वनिः” रघुः ।

तालिक पु० तालेन करतलेन निर्दिष्टः ठक् । चपेटे (चापट्ट)
(हाततालि) । ताली+स्वार्थे क । २ तालमूल्याम् स्त्री
हेमच० । श्लिखितस्य निवन्ने च शब्द० । ४ चपेटे
स्त्री शब्द० । ५ तालमूल्यां स्त्री राजनि० । “कैरं
हसन्त्यद्य विधाय तालिकाम्” काशी० ५ अ० ।
“उच्चाटनीयः करतालिकानां दानादिदानं भवतीभि-
रेवः” नैषधम् । [भाष्ये शृण्वे च अजयपात्रः ।

तालित न० सुरा० तङ्-ऊ डस्य लः । १ तलितपटे श्वाद्य-
तालिन पु० न० व० । तलेनर्षिणा प्रोक्तमधीयते शौनका-
णिनि । तलोक्ताध्योऽद्यु । तालो वाद्यत्वेनाध्यस्य इति ।
२ दत्तताले लि० २ शिमे पु० “वैद्यो पक्षेपी ताली खली
कावद्धटः कटः” भा० अनु० १७ । शिवनामोक्तौ ।

तालिश न० कु० तल-य न शित्वम् । पर्वते उद्यादिको० ।

ताली स्त्री तालेन तल्लिखितं निर्दिष्टा अण् । (ताडी)

१ तालजातसुरायाम् । तल-एयन्तात् अच् गौरा० ङीप् ।
(ताडियात्) २ दृष्टभेदे, अमरः । ३ तालमूल्याम्,
(भूदस्यमया) ४ दृष्टभेदे राजनि० । ५ आदकव्याम्,
(अहर) शब्दरत्ना० । ६ तालीयपलाख्ये दृष्टे, रत्नमाळा ।
७ तालकोट्टाटनयन्ते (काटि) कुञ्जिकायाश्च । हेमच० ।
दनामवल्यां एतत्प्रवरपादके इन्द्रोभेदे यथा “ताली वा
निर्दिष्टा । उद्दिष्टो मो यत्” यथा “ग्रामी ते जानीते ।
सारूप्यं वैरूप्यम्” इन्द्रोमञ्जयां । अथ नारीत्यपि
संज्ञोक्ता ।

तालीपत्र न० ताल्या इव पत्रमस्य । तालीयपत्रे राजनि० ।

तालीश न० तालीव रोगान् श्यति शी-ड । स्वनामख्याते
इत्ये राजनि० “तालीशं लघु तिक्तोष्णं श्वासकासकफा-
निहान् । निहन्त्यरुचिगुल्मामवज्ञिमान्द्रव्यामयान्”
भावप्र० २ भूम्यामलक्यां सेदि० ।

तालीशपत्र न० तालीशं रोगनाशकं पत्रं यस्य । १ स्वनाम-
ख्याते इत्ये, २ भूम्यामलक्याश्च राजनि० ।

तालीशायमीदृक् पु० चक्रदत्तोक्ते मोदकभेदे यथा “ताली-
शपत्रं मरिचं नागरं पिप्पली शुभा । यथोक्तसंभाग-
इवप्रा त्वगेले चार्द्धभागिके । पिप्पल्यष्टगुणा चाल प्रदेया
सितशर्करा । श्वासकासारुचिहरं तर्पणं दीपनं परम् ।
हृत्पाण्डु पक्ष्णीरोगघ्नी हृशोमज्जरापहम् । हृद्यतीसार-
काशघ्नं मूढवाताहृद्योपमम् । कल्पयेद् गुडिकां चैतश्चूर्णं
पकासितोपलाम् । गुडिका ज्ञानिसंयोगाश्चूर्णाश्चतुरा
श्रुता । पैतिके पाहयन्त्येके शुभाय यंश्लोचनम्” ।

तालु न० तरन्त्यनेन वर्णाः त-ऊण् रस्य लः । जिह्वे-
न्द्रियाधिष्ठाने (तेलो) स्थानभेदे । “सुखतस्मात्कु
निर्भिन्नं जिह्वा तलोपजायते । ततो नानारसो
जज्ञे जिह्वा योऽधिगम्यते” भाग० । “निर्भिन्नं
तालु वरुणो लोकपालोऽविशद्वरेः । जिह्वा-
यां येन च रसान् ययावौ प्रतिपद्यते” भाग० १।६।१४ अ०
तालुनि चैकमस्य तस्य कपालाकारं यथोक्तं घृष्टते
अस्तीनीत्युपक्रमे “एतानि पञ्चविधानि भवन्ति । तद्यथा
कपालरूपकतरुणवलयनलकंसंज्ञानि । तेषां जालुनितस्वा-
सगण्डतालुमसृगिरसु कपालानि” अस्त्विसंख्याभेदोक्तौ च
तलैव । तालुनि चैकमित्युक्तम् । “तथा महत्या परिशु-
क्ततालवः” कृतसं० । स्वार्थे वावा० कन् । तालुकमस्य अमरः ।